

diği anlamı araştıran" bir dal olarak tanımlayan A.J. Greimas'ın ortaya attığı kavramlar da sözlükte geniş ölçüde yer almıştır.

F. de Saussure'den kaynaklanan yapısalcılıkla bu akımın uzantısında yer alan ve dildeki öğeleri bildirişimdeki işlevleri açısından inceleyen, önderliğini A. Martinet'nin yaptığı işlevselcilik, Amerikan yapısalcılığı da denilen, dil incelemelerinde dağılımlara öncelik tanıyan L. Bloomfield'in başlattığı ve Z.S. Harris'in geliştirdiği dağılımcılık, L. Hjelmslev'in bir tür dilsel mantık olarak tasarladığı glosematik, ayrıca N. Chomsky'nin geliştirdiği, doğal bir dilde sonlu sayıda kuralla sonsuz sayıda tümce üretmeyi amaçlayan üretici-dönüşümsel dilbilgisi ve L. Tesnière'nin ortaya attığı tümcenin öğeleri arasındaki soyut bağımlılığı araştıran bağımsal dilbilgisi, dilbilim dallarının incelenmesini yönlendiren etkin akımlar olarak sözlükte yer almıştır.

Dilbilim ve göstergebilimin kavramsal yapısını oluşturmada ve dilsel olguların dizgeleştirilmesinde önemli bir yer tutan temel nitelikli terimleri kapsayan *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, dilbilimsel ve göstergebilimsel kavramların ülkemizde özümsemesinde ve bu alanlarda terimsel tutarlılığın sağlanmasında önemli bir işlev yerine getirecektir.

N. SEVİL

Jean-René LADMIRAL, *Traduire: théorèmes pour la traduction* (Çeviri Yapmak: Çeviri İçin Teoremler), Paris, Payot, 1979, 277 s.

Özellikle dilbilimci ve göstergebilimcilerin katkılarıyla çeviri sorunları son yıllarda geniş kapsamlı bilimsel araştırma ve incelemelere konu olmakta, çeviri kuramı ya da çeviribilim işlemsel kavramlarına gitgide daha belirgin bir nitelik kazandırmakta, uygulamaların da etkin desteğiyle çeviri sorunu eskiye oranla çok daha yeterli ve doyurucu biçimde irdelenmektedir. Çeviri konusuna gösterilen ilgi ülkemizde de son yıllarda yeni boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. Çağdaş yönelişlere uygun ilk saptamaların yer aldığı dergimizin ikinci sayısında (1977) "Çeviri Sorunları" başlığı altında incelenen bu konuya *Türk Dili* dergisi (temmuz 1978) özel bir sayı ayırmış, Yüksek Okulumuzun Almanca Bölümü dergisi *Bağlam*'da çeviribilim başlığı altında özel bir bölüme yer verilmiştir (sayı 1, 1979; sayı 2, 1980). Yeni yayımlanmaya başlayan *Yazko Çeviri* (1. sayı, temmuz 1981) dergisi ise — adının da belirttiği gibi — salt çeviri kuram ve uygulamasına ilişkin çalışmalar içermektedir.

Dergimizin üçüncü sayısında (1978) Nanterre Üniversitesi (Paris-X) öğretim üyelerinden Jean-René LADMIRAL'ın "Traduction et connotation" (Çeviri ve Yananlam) başlıklı uzun bir yazısını yayımlamıştık (ss. 161-246). Çevirinin en önemli sorunlarından birini, özellikle dilbilim ve göstergebilimin katkılarından yararlanarak irdeleyen bu yazı bilim evreninde büyük

yankılar uyandırmış, son yıllarda bu konuya yapılan en önemli katkı olarak çeviribilim kaynakçasına girmişti.

Yazar, başta dergimizde yayımlanan incelemesi olmak üzere, çeviri konusundaki çalışmalarının bir bölümünü 1979'da kitaba dönüştürdü. 1980 yılı aralık ayında Paris'teki *Calligrammes* kitabevinde bir değerlendirme toplantısına¹ da konu olan yapıtta yer alan görüş ve ilkelerin araştırmalara verimli bir boyut kazandırdığı kesin bir gerçektir. Söz konusu toplantıda da açıklama olanağı bulduğumuz gibi, başka birçok örneğin yanı sıra, öğrencilere yaptırdığımız birtakım uygulama çalışmaları çeviribilim kuramının gelişmesine Ladmiral'in etkin bir katkıda bulunduğunu tanıtlamak-tadır.

En önemli ve en uzun bölümünü dergimizde yayımlanan yazının oluşturduğu (ss. 115-248) yapıtında Fransız bilgin önce çeviri olgusuna ilişkin genel bilgiler veriyor (1. bölüm: ss. 1-22), çevirinin ne olduğu üzerinde duruyor. İkinci bölümde (ss. 23-83) çeviri ve eğitim sorunları yer alıyor; üçüncü bölüm (ss. 85-114), çevirinin olanaklı mı, olanaksız mı olduğu sorunsalına ayrılmış (yazarın yanıtı, sonuç olarak, olumlu); dördüncü bölüm ise "yananlam" sorununa ilişkin ve kanımızca Ladmiral'in en özgün katkılarını içeriyor, yazarın Fransa'daki çeviribilim çalışmalarında en ön sıraya geçmesini sağlıyor. Dergimizin üçüncü sayısında yer alan özette de belirttiğimiz gibi, J.R.L.'e göre yananlam, konuşucunun kişisel özelliklerine indirgenemez; yoksa ne dilden dile aktarılabilir, ne de iletilebilir. Oysa çeviri bir bildirişim olgusudur ve yananlamın bu çerçeve içinde değerlendirilmesi gerekir. Yazar, L. Hjelmslev'den yararlanarak çeviri ve yananlam kuramını "yananlam belirten öge" ya da "yananlamlayan" kavramı üstünde odaklaştırır ve yananlamı, R. Barthes'ın da yaptığı gibi, ikinci düzeyden bir "gösterilen" olarak algılar. "Her anlamlama dizgesinin bir anlatım düzlemiyle (A) bir içerik düzlemi (İ) kapsadığını ve anlamlamanın bu iki düzlem arasındaki bağlantıya (B) eşit olduğunu (A B İ)" belirttikten sonra, "şimdi, böyle bir A B İ dizgesinin, kendisini kapsayacak ikinci bir dizgenin ögesi durumuna girdiğini varsayacağız" der R. Barthes ve gözlemlerini şöyle sürdürür: "Böylece iç içe geçmiş, ama aynı zamanda da birbirine oranla sapma, kayma gösteren iki anlamlama dizgesi çıkar karşımıza. Ne var ki, iki dizge arasındaki kayma, birinci dizgenin ikinci dizgeye bağlanma noktasına göre, birbirinden apayrı iki değişik biçimde gerçekleşir ve bunun sonucu olarak da iki karşıt bütünün ortaya çıkmasına yol açar. Birinci durumda, *ilk dizge (A B İ) ikinci dizgenin anlatım düzlemi ya da göstereni olur...* Ya da (A B İ) B İ. Hjelmslev'in *yananlamsal gösterge dizgesi* diye adlandırdığı olguda bu durumla karşılaşırız. Burada, birinci dizge *düzanlam*; birinci dizgeyi kapsayan ikinci dizgeyse *yananlam düzlemini* oluşturur. Öyleyse, "*bir yananlam dizgesi, anlatım düzleminin de bir anlamlama dizgesince oluşturulduğu dizgedir*"..."². Dizgesel duru-

1) Bu toplantıya katılanlar arasında ülkemizden Dr. Mehmet Rifat Güzelçen, Dr. Ayşe Kiran, Dr. Zeynel Kiran da vardı.

2) *Göstergibilim İlkeleri* (Türkçe çeviri: B. Vardar - M. Rifat), Ankara, Kültür Bakanlığı yay., 1979, ss. 87-88.

munu kısaca belirttiğimiz yananlam olgusu içinde bir ayırım gözetir J.-R.L.: Dil olgusu niteliği taşıyan "anlamsal" yananlam ile bir söylem olgusu özelliği taşıyan göstergebilimsel yananlamı birbirinden ayırır. Bunlardan birincisi *dil*'e bağlanır, ikincisi ise *söz*'e. Çeviri ediminde aktarılacak bilgi söz düzleminde yer alıyorsa yalnızca, bu bilginin iletilmesi zorunludur; dil düzlemine ilişkinse, geçerli bir erek-betik oluşturulmasını sağlayan yazma kurallarının uygulanmasıyla yetinilebilir. L.'e göre, çeviri sürecinde karşılaşılan her somut olgu karşısında, gerekli soru sorulmalı, verilecek yanıtı uygun biçimde çözüm aranmalıdır.

Fransa'nın yanı sıra Federal Almanya'da, İngiltere'de, A.B.D.'de, vb. yapılan çalışmaların çeviri olgusunu "kavramlaştırma" düzleminde ileri bir evreye ulaştığı söylenebilir. Bir başka deyişle, çeviri kuramı yavaş yavaş dilbilime de katkıda bulunabilecek bir gelişim çizgisi izlemekte. Bu nedenle, günümüzdeki başlıca beklenti, uygulamanın da kuramsal çalışmalar düzeyine ulaşabilmesi. J.-R.L.'in, kuramın yanı sıra uygulamaya da gereken önemi vermesi bakımından söz konusu beklentiye uygun bir yaklaşım içinde olduğu söylenebilir.

B. VARDAR

Degrés, no 23, güz 1980.

M. Butor, N. Chomsky, U. Eco, M. Riffaterre gibi yazar ve bilim adamlarının desteğiyle A. Helbo'nun yönetiminde Belçika'da üç ayda bir yayımlanan uluslararası göstergebilim dergisi *Degrés*'nin 23. sayısı Türk halk anlatılarının göstergebilim açısından incelenmesine ayrıldı.

İ.Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümü öğretim üye ve yardımcılarının katkısıyla yayımlanan bu sayıda, B. Vardar 'Conte populaire et sémiologie' başlıklı ilk yazısında *Degrés* ve *Dilbilim* dergileri arasındaki bilimsel işbirliğine değindikten sonra Türkiye'deki hem göstergebilimsel etkinliklerden hem de Türk halk yazını üstüne yapılan çalışmalardan söz etmekte, yazısının son bölümünde de dergideki öbür incelemeleri değerlendirmektedir. B. Vardar, ayrıca, O. Senemoğlu ile birlikte oluşturduğu 'Analyse sémiotique d'un récit anecdotique turc' adlı incelemesinde bir Türk anlatısının anlamsal, sözdizimsel yapısını çözümlemektedir.

Bu özel sayıya 'L'Enonciation et le conte populaire' ve 'Le Voyage vers soi' adlı yazılarıyla katılan T. Yücel birinci incelemesinde Türk halk anlatılarındaki sözceleme belirtilerini kuramsal açıdan ele almakta, ikinci yazısında da yine Türk halk anlatılarındaki genç kahramanların yetişim çizgisinde görülen evrimi, dönüşümü irdelemektedir.

Dergideki bir başka yazı da M. Rifat'ın 'Üç Bilecenler' adlı masala ilişkin, daha çok anlatı sözdizimini ele alan çözümlemesidir: 'Essai d'analyse sémiotique d'un conte'.